

| 134 |

DE
MENTE HEROICA
DISSERTATIO
HABITA
IN REGIA ACADEMIA NEAPOLITANA
XIII KAL. NOVEMBRIS
ANNO CICDCCXXXII

NEAPOLI ANNO CICICCCXXXII
IOHANNES FRANCISCUS PACIUS
REGIAE UNIVERSITATIS STUDIORUM
TYPOGRAPHUS
PUBLICA AUCTORITATE EXCUDEBAT

| 136 |

EXCELLENTISSIMO PRINCIPI VIRO
COM. ALOYSIO THOMAE DE HARRACH
NEAPOLITANI REGNI
PRO REGE
MODERATORI
VIGILANTISSIMO INTEGERRIMO OPTIMO
QVI
QVATVOR GENEROSISSIMOS FILIOS
AD EGREGIAS PACIS BELLIQ. ARTES
MAIORVM ET SVO IN PRIMIS HEROICO
FINXIT EXEMPLO
HANC DISSERTATIONEM
QVAE
STVDIOSAM LITERARVM IVENTVTEM
MANVDVCIT
AD HEROICAM SAPIENTIAM
COMPARANDAM PRAECEPTIS
REGIA ACADEMIA NEAPOLITANA
OB PLVRIMA AB EO ET MAXIMA
BENEFICIA IN SE COLLATA
OBSEQVENTIS ET GRATI ANIMI
TESTEM D.

| 138 |

Ex Doctrina de moribus:
Iuvenes gloria, viri potentia, senes
utilitate ducuntur

DISSERTATIO

[1] Cum in hac regia Academia utilissimum institutum quotannis literarum studia solemni ad vos, optimae spei adolescentes, oratione habita rite et ordine auspicandi satis diu siluisset, et huic nuper creato illustrissimo praefecto, viro usquequaque doctissimo et in vestra re literaria augenda quam qui maxime effuso, id de more, hac stata recurrente die, in primis usurpari placuerit, me sane, qui tres supra triginta perpetuos annos eloquentiae professoris munere in hac ipsa fungor et severis meditationibus literariis sum pene absumptus, novum aliquod ad vos afferre argumentum omnino decet, non sententiarum calamistris verborumque cincinnis iuveniliter exornatum, sed quam maxime fieri potest et ipsarum rerum pondere grave et vestro uberrimo fructu refertum. Quod, quia suapte natura est amplitudinis, /2/ splendoris sublimitatisque plenissimum, in eo dissertando,

‘fungar vice cotis, acutum
reddere quae ferrum valet, exsors ipsa secandi’

et quia vos; tantis promissis exciti, in causa, in qua vestra res agitur, iam ad attente ac benigne audiendum parati estis, in primo ingressu huius dissertationis id dabo.

[2] In literarum studia, adolescentes ingenui, incumbendum vobis est haut sane ob fines, quibus facile a vili vulgo sordidoque |140| vincamini, ut ob parandas divitias, nec quibus a militibus aulicisque longe superemini, ut causa honorum et potentiae; neque adeo quibus ducuntur philosophi, ipsius nempe sapientiae desiderio, quo capti ‘plerique omnes’ in umbra abditi omnem aetatem degunt ut ociosi sua animi tranquillitate perfruantur. Aliquid est a vobis

expectandum longe praestantius. «Sed quid isthuc? — mirabundus aliquis vestrum inquiet — a nobis humana conditione maiora petis?». Isthuc numero ipsum, sed ita maiora ut sint tamen vestrae naturae convenientia.

[3] A vobis, inquam, est expectandum ut literarum studiis operam detis, qua vestram mentem explicetis heroicam et sapientiam ad generis humani felicitatem instituatis; quo consilio, nedum divitiae opesque, vobis eas aspernantibus, affluent, sed ipsi honores et potentia vos nihil tale curantes ultro ambibunt. Neque enim sine verbi delectu et pondere dixi ut literarum studiis mentem heroicam /3/ explicetis. Nam, si heroës a poëtis seu dicti seu ficti sunt, qui divinum iactabant

‘genus ab Iove summo’,

humana certe mens sine omni fabularum commento divinam habet originem, cui tantum deest ut doctrina et eruditione explicetur. Videte quantum a vobis humana conditione maiora peto, ut postulem a vobis divinam prope vestrarum mentium celebrari naturam!

[4] Heros enim philosophis definitur qui sublimia appetit; sublimia autem iisdem ipsis sunt haec optima maxima: supra naturam Deus; in natura haec spectabilium rerum universitas, in qua neque quid maius est quam hominum genus, neque quid proinde melius quam generis humani felicitas, ad quam unam uni unice |142| intendunt heroës, qui, ‘fama meritorum in genus’ humanum maxime ‘pervagata’, qua per populos et nationes perstrepende voce Cicero eleganter gloriam describit, nominis sibi pariunt immortalitatem. Itaque vestra vobis studia principio ad Deum optimum maximum sunt dirigenda; deinde prae Dei gloria, qui nobis in universum genus humanum diligentiam iubet, ad generis humani felicitatem. Cum haec igitur proposita exposita ita sint, eia agite, adolescentes ad optima maxima nati, et mente heroica ad hanc Studiorum Universitatem animos Deo plenos appellite ac proinde cunctis terrenis affectibus defoecatos ac puros, et cum ingenti vestro profectu experimino divinum verum illud: ‘Initium /4/ sapientiae est timor Domini’.

[5] Mens enim, quae divinis rebus suapte natura infinitis aeternisque oblectatur, non potest non agitare sublimia, non conari grandia, non efficere egregia; qua re illa est persuasio minime temeraria, viros pietate insignes, ubi se literis applicuerunt, non sine certa divina ope, ut Caesarem Baronium cardinalem aliosque quam multos, cum mole tum ingenio et doctrina admiranda opera lucubrasse. Dum vero isthinc mente heroica sapientiam e primo limine salutatis, magno animo contemplerini quae heic vobis ob oculos sunt exposita.

[6] Qui gravissimi viri praeclaris distincti insignibus heic ab dextera considerant, est publica eruditio, quam augustus Caesar Carolus VI Austrius, rex Hispaniarum, vobis erudiendis heic habet instructam, ut, quales virtute ad imperii Romani regnorumque tutelam fortissimos belli duces per campos et acies sibi paravit, tales sapientia ex vobis in hac umbra comparet ad eorumdem [144](#) beatitudinem; quo vos invitat et compluribus in vos legum irrogatis beneficiis et praeclaris honoribus huic militiae palatinae tua potissimum causa collatis, studiosa literarum iuventus, o spes altera rei publicae, o altera praecipua summi principis cura, cui administrans qui pro rege hoc regnum summa virtute et sapientia feliciter moderatur, excellentissimus comes Aloysius Thomas de Harrach, ita hanc Studiorum Universitatem enixe fovet eique ita prolixè [/5/](#) favet, ut, quod antea seculo contingebat, is trium annorum spacio quinque ex hoc consessu Caesari commendarit antecessores, quos regios episcopos designavit. Quantum autem in his ipsis sit doctrinae instar etiam atque etiam cogitate: omnium aetatum omniumque doctarum gentium principes in quaque scientia scriptores quemque horum ex sua cuiusque facultatis vi mente condere, ut vobis non solum promptos habeant et ad manum paratos, sed, ubi usus opusve iis videatur, ab sese praeterea explicatos, emendatos et auctos; cui facultati quisque suae proluserunt periculosis solemnum praelectionum intra brevissimas temporis angustias factis experimentis, quibus spectati in hunc antecessorum ordinem lecti sunt. Hinc intelligite quo honore quantaque veneratione vos eos prosequi oporteat, quod ab eorum laeva tot amplissimi senatores adsideant, qua loci dignitate profitentur se suam huic publicae eruditioni accepto referre sapientiam, qua praeclarissimos in re publica honores adepti sunt. Quibus

argumentis plenissimis dignitatis magnum excitare animum, et magnanimitatis pulcherrimam illam notam ostendite: vos dociles, obsequentes et gratos ab his doctissimis antecessoribus castigari, doceri, corrigi, quod hi, in hac non solum Italiae sed totius ferme Europae splendidissima urbe, vestram conditionem velint quam ornatissimam; et nunc patria pietate /6/ heic se vobis praebent ut vos omnibus et cyclicis et acroamaticis, quae usquam celebrantur, disciplinis instituant. Namque id est quod haec vox Studiorum Universitas pollicetur.

[146] [7] Et quidem certe ab his doctoribus scientiae vobis omnes sunt perdiscendae. Etenim manca et debilis institutio literaria illa est in unam, certam ac peculiarem disciplinam tota mole incumbentium. Scientiae namque eadem natura sunt qua virtutes, de quibus Socrates, qui in placitis habebat ipsas virtutes nihil aliud esse quam scientias, omnino negabat usquam unam esse veram nisi ibidem ceterae omnes adessent. Quid? contraxistis frontem? an hoc dicto vestra ingenia deterrui? Iniuriam sane facitis divinae vestrae mentium origini. Ne supina vota concipiatis ut dormientibus vobis in sinum de caelo cadat sapientia; eius efficaci desiderio commoveamini; improbo invictoque labore facite vestri pericula quid possitis; conaminor quantum possitis; vestras 'in omnes partes' versate vires; vestras mentes excutite et incalescite Deo quo pleni estis, eoque consilio, quod poëtis natura evenit, vobis ipsis mirantibus, divina edideritis vestra ingeniorum miracula. Haec quae dissero literati Itali, momentoso illo et ad rem qua de agimus apposito verbo, graviter luculenterque confirmant, quo quamque studiorum universitatem Sapientiam appellant.

[8] Sapientia Platoni definitur hominis interioris purgatrix, /7/ sanatrix, consummatrix. Interior autem homo mens et animus est, utraque pars originis vicio corruptissima: mens, ad verum facta, falsis opinionibus et erroribus aestuans; animus, natus ad virtutem, pravis affectibus et viciis excruciatum. Igitur hoc est huius publicae eruditionis propositum, 'ad' quod 'oculos' collimetis oportet, vos huc mente animoque aegrotos convenisse ob vestrae melioris naturae medelam, salutem, perfectionem. Neque enim haec quae dico stultus aliquis derisor subsannet; namque eorum [148] quae dico eruditos omnes mihi habeo auctores illo a

corporibus ad animos sapienter translato vocabulo, quo studiorum universitates publica appellant gymnasia, quod, quia antiquis nosocomia erant incognita, uti gymnastica, quae in thermis exercebatur, corporum, ita in studiorum universitatibus vires reficiuntur, firmantur, augentur animorum. Haec si cogitaveritis, ingens illud e vestris studiis emolumentum percipietis, vos rei literariae dare operam, qua velitis non videri, sed esse doctos, quod a sapientia desideretis curari, sanari, perfici; nam de omnibus aliis sive naturae sive fortunae bonis homines sat habent videri, de una salute omnes sese esse re vera sanos exoptant.

[9] Hoc fine, qui sapientiae proprius est, vobis semel proposito, iam illi longe minores vestris animis excidant necesse est, divitiae nempe et honores; et, opibus aucti, honoribus cumulati, /8/ non destiteritis fieri usque et usque doctiores; omnis fraus a vestris mentibus aberit, vanitas omnis et impostura, quod non cupiatis videri, sed desideretis esse doctissimi; vos nec ulla afficiet in alios, neque adeo aliorum in vos perstringet invidia, qua uruntur, qua laeduntur opum avidi, honorum ambitiosi; et quae inter illos invidia est, inter vos fiet generosa aemulatio, quod id omnibus, citra invidentiam, commune bonum, ut sunt omnia divina, quia infinita, desideretis vestram mentium ac proinde animorum a corporis contagione secretam *ἁμοιοθειότητα*.

[10] Nam quod curta contenti literarum suppellectile, non solum ineptam, perversam 'quoque etiam' accusant hanc in Studiorum Universitatibus docendi rationem, ubi nedum alii alia, sive adeo eadem, alio tamen argumento aliave methodo, sed saepe prorsus contraria doceant. Incommoda sane ratio, fatemur quidem; namque optima perpetuo uniformis optanda esset, sed quando |150P| ea per rerum naturam ab tribus his pulcherrimis necessitatibus pernegatur, novis inventis, novis detectis veris, novis castigatioribus curis, haec, quae ab istis accusatur, docendi ratio optima est, et ob tres has vicissim, quas affert, haut spernendas utilitates: principio, ne quis vestrum in ullius magistri verba sacramento adigatur, quod plerumque fit in scholasticorum disciplinis; deinde, ne ullo literarum seculo abripiatur, ut in privatis gymnasiis, cuius fluxa /9/ studia ut cooriuntur, ut occidunt et, repente adulta, repente consenescent; at literariae operae, quae immortalia opera efficiant, aeternitati locandae sunt; postremo, quod ad

nostrum argumentum in primis attinet, ut pernoscat is ecquid boni aliae aliis disciplinis commodent; nam quaeque aliquid in se boni habet, ecquid omnes in ipsam sapientiae integrae summam conferant, ad quam capessendam, liberales adolescentes, vos serio seduloque et moneo et exhortor.

[11] Hac igitur potissima de caussa audite omnes disciplinarum doctores, eo tamen, quod diximus, proprio sapientiae proposito, ut eorum doctrinae curent, sanent, perficiant omnes vestras mentium animorumque facultates. Et metaphysica intellectum a sensuum carcere, logica rationem a falsis opinionibus, ethica voluntatem a pravis affectibus liberet, rhetorica ne lingua mentem, neve mens caussam aut prodat aut deserat, poëtica ut effrenes phantasiae aestus temperet, geometria ingenii errores contineat, physica vero stupore vos excitet, quo 'defixit' cum suis natura miraculis.

[12] At enim non hi sunt amplissimi bonorum fines, quibus sapientia beatur; proponite vobis et expectate longe splendidiore s. Studiis namque linguarum, quas nostra Christiana religio colit ut suas, cum praeclarissimis historiae universae populis sermones serite: omnium antiquissima cum Hebraeis, omnium elegantissima |152P| cum Graecis, /10/ omnium maiestatis plenissima cum Latinis; cumque linguae sint ferme naturalia morum vehicula, orientalibus, quae ad linguae sanctae captum sunt necessariae, ut ante omnes Chaldaica, vos in urbe omnium maxima, Babylone, Assyrii magnificentia, Athenis Graeci Attica vitae elegantia, Romae Latini animi altitudine imbuant. Lectione historiarum maximis orbis terrarum imperiis, quae unquam floruerunt, animis praesentes adeste et, ad civilem prudentiam exemplis firmandam, expendite origines, incrementa, status, devolutiones et interitus populorum ac gentium, et ut rebus humanis flagitiosa fortuna superbe dominatur, ac super fortuna ut sapientia firmum ac stabile regnum obtinet. At hercule illa poëtarum cum ineffabili, quia hominis maxime propria, voluptate, qui suapte natura fertur ad uniforme, personarum in omni vitae genere, sive moralis sive familiaris sive civilis, ad ideam optimam atque ob id ipsum verissimam, graphyce descriptos observate characteres, ad quos vulgaris naturae homines collati, quia vita non constant ubi non constant, ipsi potius falsi esse videantur, eaque ratione in

praestantium fabulis poëtarum humanam naturam vel in sua ipsius turpitudine pulcherrimam, quia sibi semper convenientem, sui semper similem, in omni sui parte decoram divina quadam mente contemplemini, uti Deus optimus maximus naturae universae sive errantis monstra, sive malignae /11/ pestes, in aeterno suae providentiae ordine et bona et pulchra intuetur. Qui praestantes poëtas ingenti voluptate perfusi, aequae tanta admiratione correpti legite sublimes oratores, qui mira arte ad corruptam humanam naturam accommodata animos quantumvis obfirmatos, affectibus, qui a corpore commoventur, in prorsus contraria volentes contorquent; quod unus praeterea praestat optimus maximus Deus, at per suas in immensum adversas victricium auxiliorum divinas vias, quibus hominum quantumlibet affectibus terrae defixas mentes caelesti voluptate ad se trahit.

[154] [13] Ad haec humana accedant illa sublimia naturae. Geographia, magni itineris duce, cum sole universam terram et oceanum ambite. Astronomiae observationibus planetarum peragrate orbis, caecas ac sinuosas cometarum explorete vias. Cosmographia vos sistat ad

‘flammantia moenia mundi’.

Tandem vos metaphysica, naturam supergressa, in beatissimos interminatosque aeternitatis campos educat, ubi in divinis ideis, quantum menti finitae fas est, et innumeras hactenus creatas videte formas et quae deinceps creari possunt, si, uti re ipsa non est, mundus esset aeternus.

[14] Ita omnes humanarum, naturalium aeternarumque rerum tres mundos permeate, et doctrina atque eruditione divinam ferme vestrarum mentium celebrate naturam. Namque hae sublimes meditationes certo sperare iubent /12/ fore uti tam altos erectosque fingatis animos, ut omnes sensuum voluptates, omnes divitias et opes, omnes honores et potentiam quam profundissime infra vos posita esse despiciatis.

[15] Iam vero de scriptorum delectu, quo ad integram sapientiam auditione acquirendam sequamini, sat vobis sapientes huius regiae academiae ordinatores suis legibus

providerunt, iuxta illud Quinctiliani monitum in disciplinis optimos esse deligendos: ut de theologia divinum utriusque Instrumenti codicem, quem Ecclesia catholica rite ac recte interpretatur eiusque ab apostolicis usque temporibus perpetua traditio solidis historiae ecclesiasticae monumentis graviter fideliterque custodit; de iurisprudencia Corpus Iuris Iustinianaei, antiquitatum Romanarum |156| locupletissimum testem, elegantiarum Latinae linguae conditissimam penum et sanctius legum humanarum aerarium; de medicina in primis Hippocratem, qui immortale elogium meritus est: Nec fallit quenquam, nec ab ullo unquam falsus est; de philosophia universa Aristotelem aliosque praestantis famae philosophos, ubi is deficiat; de ceteris disciplinis eiusdem amplissimi census alios.

[16] Ad hos omnis memoriae scriptores principes porro legendos hi antecessores doctissimi commentariis suis, tanquam digitum intendentes, vos dimittent instructos rationibus, ex quibus ii optimi in sua quisque doctrina extitere. Quod commentariorum genus non solum vos illexerit /13/ ut a vestris studiorum incunabulis 'diurna nocturnaque manu' versetis optimos, sed, illa investigatione caussarum ex quibus ii extitere optimi, vos praeterea excitaverit ut ideam perfectiorem fingatis, ad quam ipsi doctrinarum principes compositi de exemplaribus fient exempla, ita ut super eorum archetypis eos aemulari et superare quoque etiam possitis; qua ratione, nec certe alia, scientiae artesve emendantur, augentur, perficiuntur. Neque enim venia digni sunt qui in mediocribus, ne dicam imae notae, scriptoribus legendis omnem literariam vitam contriverint, quos iis haec publica eruditio suis legibus academicis haut sane commendavit.

[17] Totum autem audiendi tempus nihil aliud agite quam conferre quae didiceritis, ut quaeque inter se constant et cuncta in quavis scientia consentiant; ad quod faciendum ipsa humanae mentis natura vos duxerit, quae uniformi, convenienti, decoro summopere delectatur, ut Latini sapienti vocabulo scientiam appellasse videantur ab eadem, unde dicitur scitus, origine, quod idem ac pulcher significat, quia, cum pulchritudo sit membrorum inter se omniumque in aliquo praestanti corpore iustus commensus, scientia nihil aliud existimari debet quam mentis humanae |158| pulchritudo, qua homines semel capti formas corporum, vel

maxime luculentas, ne advertunt quidem; tantum abest ut iis commoveantur.

[18] Isto conferendi firmato habitu, vobis /14/ parabitur facultatem scientias ipsas inter se conferendi, quae, tanquam caelestia membra, divinum sapientiae integrae, ut ita dicam, corpus componunt. Cumque ratio humana Pythagorae sit haec ipsissima rerum spiritualium collatio, quam sive explicat sive involvit exemplis numerorum, eo pacto rationem humanam universam perficietis ad purissimae et candentissimae lucis instar, quae, quocumque mentis oculos convertatis, suos dirigit radios, ita ut omne quod dicunt scibile, omnesque eius partes quam bellissime sibi convenire, respondere, constare tanquam in uno aliquo puncto, in unaquaque vestra cogitatione conspiciatis; quod est absolutissimum integri sapientis exemplar.

[19] Ad quamnam autem disciplinam egregie praeter ceteras animum applicetis — namque, ut sitis rei publicae utiles, aliquam unam in ea profiteri vos oportet —, ipse vos vester genius edocebit voluptate, qua in illa praeter ceteras ediscenda perfundi sentietis; eo namque criterio natura utitur, quae vobis in id a summo Numine tutor datus est, ut sciatis ibi volentem lubentemque vestram esse Minervam. Quod consilium uti est natura tutissimum, ita id mihi, qui vos ad optima maxima hortor, haut splendidissimum esse videtur. Saepe enim in homine optimarum maximarumque rerum facultates insunt ita abditae et consopitae, ut vix, ac ne vix quidem, ab earum compote sentiantur. Cimo Atheniensis, est vulgatissima historia, homo /15/ sane plumbeus, adolescentulam efflictim deperibat; cumque haec ei ioco, tanquam rem |160| illius natura negatam, dixisset se eum, cum militum centurio factus esset, amaturam, homo militiae nomen dedit et in belli ducem praeclarissimum abiit. Socrates ingenio ad flagitia impense proclivi natus erat, sed, divino quodam conatu ad sapientiae studium conversus, primus philosophiam de caelo revocasse dictus est et omnium philosophorum parens appellatus. Cum quibus veterum recentia componamus exempla praestantium virorum, qui mira sua sibi ignota ingenia aliena sapientia experti sunt. Iulius Mazzarinius cardinalis de se forensem operam, gregarium militem, privatae fortunae aulicum praebuerat, at, per alias ex aliis civilium agendarum rerum occasiones natas

et ab amplissimis viris imprudenti obiectas, sapientissimus vir politicus factus est, qui apud Ludovicum XIV, Galliae regem, particeps secretorum, perraro magnae fortunae exemplo, in longa potentia obiit. Franciscus Guicciardinius in Romano foro iurisprudentiam profitebatur, at, a summis sui temporis pontificibus, ingratis atque adeo invitus, compluribus pontificiae ditionis urbibus praefectus impositus, cum per occasionem Gallici belli, quo Carolus VIII Italiam omnem concusserat, complura cum Gallis gravissima e bello nata negocia summorum pontificum mandatis transegisset, ea de causa ad res Italiae sui temporis scribendas animum adiunxit et Italicae linguae /16/ historicus omnium facile princeps extitit. Quapropter, quoquoersus mentis oculis circumspicite, quoquoersus ingenia circumagite, abditas et abstrusas vestras facultates scrutaminor ut vestrum ignotum forsán splendidioris naturae genium agnoscatis.

[20] Ita, universo scientiarum orbe circumacto, quam potissimum delegistis, eam altiore quam ipsi viri docti faciunt animo profiteamini; non tantum (paucis exemplis totum genus complectar) medicinam ut bene morbos curetis, iurisprudentiam ut sapienter de iure respondeatis, theologiam ut divinarum rerum |162| rectam doctrinam custodiatis; sed quo ingenti animo sublimique arte vobis auditio lectioque praeiverint, eopse animo, eapse arte sequatur necesse est lucubratio. Ea namque scriptorum principum perpetua sic audiendo, sic legendo firmata consuetudo egregiae naturae sponte vos duxerit ut eos ipsos in lucubrando iudices vobis semper praesentes adhibeatis; et illud a vobismet ipsis identidem sciscitemini, medici (propositis exemplis insistam): «Quid, si haec, quae meditor scriboque, ipse audiret Hippocrates?»; iurisconsulti illud: «Quid, si haec audiret Cuiacius?»; illud theologi: «Quid, si haec Melchior Canus audiret?». Nam qui scriptores, qui temporum vetustatem pertulere, sibi censores proposuit, non potest opera lucubrare quae non reliqua posteritas admiretur. Grandibus his gradibus, quibus in via sapientiae grassemini, facile vobis erit ulterius progredi, ut non /17/ unus aliquis vestrum dixerit:

‘avia Pieridum peragro loca’,

et ab aliis praestantissimis ingenio et doctrina viris aut ardua frustra tentata perficiatis aut hactenus intentata conemini:

vos, medici (propositis exemplis rem peragam), historiis observationibusque medicis undique collatis, alios aphorismos decernere, quae duūm millium et plus eo annorum gloria adhuc apud unum perstat Hippocratem; iurisconsulti, nominum iuris definitionibus, qua scientia Aemylius Papinianus iurisconsultorum princeps habitus est, et Iacobus Cuiacius, vel maxime florente eruditorum iuris interpretum seculo, sese supra omnes efferebat, universam iurisprudentiam per corollaria complecti, quod praestantissimum opus ut aetate, ita iuris sapientia grandis Antonius Faber in sua Iurisprudentia Papinianaea aggressus est, at, sive in progressu difficultate deterritus, sive morte occupatus, non absolvit; theologi, philosophiae moralis super Christianae doctrinae principiis systema condere, quod Sfortia Pallavicinius cardinalis magnanimo ausu tentavit; de eadem re Paschalius sapientissima quidem cogitata |164P|, sed sparsa edidit; Malebranchius in ipso conatu defecit. Legite magni Verulamii aureum De Augmentis Scientiarum et, si nonnulla excipias, semper suspiciendum et ob oculos habendum librum, et considerate quantum scientiarum orbis restet adhuc corrigendum, supplendum, detegendum!

[21] Neque /18/ vero vos incautos iste sive invidus sive ignavus circumveniat rumor: hoc beatissimo seculo, quae in re literaria effecta dari unquam potuerant, iam omnia absoluta, consummata, perfecta esse, ut in ea nihil ultra desiderandum supersit, Falsus rumor est, qui a pusilli animi literatis differtur.

[22] Mundus enim iuvenescit adhuc. Nam septingentis non ultra abhinc annis, quorum tamen quadringentos barbaries percurrit, quot nova inventa, quot novae artes, quot novae scientiae excogitatae? Acus nautica, navis solis instructa velis, tubus opticus, Turricellii machina, machina pneumatica Boylis, sanguinis circulatio, microscopium, tubus Arabum stillatorius, Arabicae numerorum formae, informia magnitudinum genera, pulvis pyrius, tormentum bellicum glandignivomum, tholus templorum, typi literarii, charta lintea, horologium: singula quaeque optima maxima et omnia antiquis prorsus incognita. Unde ortae nova navalis et nautica — quibus novus terrarum orbis detectus et geographia mirum quantum adaucta! —, nova astronomiae observata, novae temporum rationes, nova mundana, nova mechanicae, nova

physicae, nova medicinae systemata, nova anatome, nova spargirica, Galeno tantopere desiderata, nova geometriae methodus et arithmetica facta longe expeditior, nova bellica, nova architectura, tanta librorum facilitas quae vilescit, tanta copia quae fatiscit. Quomodo /19/ tam repente humani ingenii natura effoeta est, ut alia inventu aequae egregia sint desperanda?

[23] Ne despondeatis animum, generosi auditores, innumera restant adhuc et forsitan his, quae numeravimus, maiora, meliora |166P|. In magno enim naturae sinu, in magno artium emporio ingentia humano generi profutura bona in medio posita sunt, quae hactenus iacent neglecta, quia hactenus ad ea mens heroica animum non advertit. Magnus Alexander, in Aegyptum delatus, uno suo magno oculorum obtutu isthmum vidit, qui Erythraeum a mari Mediterraneo dividit, et qua Nilus in Mediterraneum effluit et Africa Asiaque continentur, et dignum reputavit ubi suo nomine urbem fundaret Alexandriam, quae statim et Africae et Asiae et Europae, totius Mediterranei maris et oceani Indiarumque commerciis celebratissima fuit. Sublimis Galilaeus Venerem corniculatam observavit et de mundano systemate admiranda detexit. Observavit ingens Chartesius lapidis a funda iacti motum et novum systema physicum est meditatus. Christophorus Columbus ventum ab occidentali oceano in os sibi adspirantem sensit et, eo Aristotelis argumento ventos e terra gigni, alias ultra oceanum esse terras coniecit et novum terrarum orbem detexit. Magnus Hugo Grotius unum illud Livii dictum: 'Sunt' quaedam 'pacis et belli iura' graviter advertit ac De Iure Belli et Pacis admirabiles libros edidit, a quibus si aliqua expunxeris, /20/ incomparabiles non immerito dixeris.

[24] Quibus illustribus argumentis, quibus exemplis amplissimis, adolescentes ad optima maxima nati, mente heroica ac proinde magno animo literarum studiis incumbite; integram sapientiam excolite; rationem humanam universam perficite; divinam fere vestram mentium celebrate naturam; aestuate Deo, quo pleni estis; sublimes spiritu audite, legite, lucubrate; herculeas subite aerumnas, quibus exantlatis, ab vero Iove optimo maximo vestrum divinum genus optimo iure probetis; atque adeo vos heroas asserite, aliis genus humanum ingentibus commodis ditaturi. Quae |168|

amplissima in universam humanam societatem merita facili negotio et divitiae et opes et honores et potentia in hac vestra re publica consequentur, quae tamen si cessaverint, non manebitis, et cum Seneca aequo animo, hoc est non elato, si advenerint, excipietis, nec demisso, si abierint, resignabitis stultae furentique fortunae, et contenti eritis eo divino et immortali beneficio, quod Deus optimus maximus, qui nobis, ut principio diximus, in universum genus humanum diligentiam iubet, vestrum aliquos praecipuos delegisset, per quos suam in terris gloriam explicarit.

APPENDICE AL «DE MENTE HEROICA»

Pareri per la stampa: I) del revisore ecclesiastico don Giulio Torno
II) del censore civile Nicola Capasso

I.

Dom(inus) can(onicus) Torno videat et referat.

Neap(oli), 26 Oct(obris) 1732

Can(onicus) d(ominus) Antonius Castelli, vic(arius) gen(eralis)

D(ominus) Petrus Marcus Giptius, can(onicus) dep(utatus)

Eminentissime et reverendissime domine

Iussisti, eminentissime domine, me de libello, cui titulus *De Mente Heroica*, auctore Iohanne Baptista Vico, censuram proferre. Parui; at quid censeam! Auctorem prodidi; id et censurae et cumulatissimae laudis (quae duo omnino idem sunt, dum de auctoris huius lucubrationibus disseritur) loco est. Opusculum tamen hoc hac peculiari laude exornandum est, quod fidei catholicae optime servit, nedum ad scientiarum tutam solidamque acquisitionem viam latissimam sternit. Quid sentirem semperque senserim dixi; tuum erit, eminentissime domine, auctoritatem in eius evulgatione impertiri; tuum erit iudicium meum stabilias confirmesque.

Datum Neapoli, die 28 Octobris an(no) Ch(risti) MDCCXXXII

E(minentiae) v(estrae) devinctissimus cliens

canon(icus) Iulius Tornus

Attenta supradicta relatione dom(ini) canonici Torno, imprimatur.

Neapoli, 28 Octobris 1732

d(ominus) Petrus Marcus Giptius, can(onicus) dep(utatus)

II.

Mag(nificus) u(triusque) i(uris) d(octor) Nicolaus Capasso videat et in scriptis referat.

Neapoli, die 12 Novembris 1732

Mazzaccara reg(ens), Giovene reg(ens), Ventura reg(ens), Castelli reg(ens), Peyri reg(ens), Paternò reg(ens).

Spectabiles regentes Lauria et Pisacane non interfuerunt.

Athanasius

Excellentissime Princeps

Ut imperium tuum obtemperarem legi dissertationem parascevasticam Regiis Studiis inchoandis a viro clarissimo Iohanne Baptista Vico habitam *De Mente Heroica*, ubi nihil prorsus occurrit quod vel Caesaris iura vel morum disciplinam ulla ex parte violaret; imo vero docta parenesi studiosorum iuvenum animos cum ad liberales artes plane capessendas, tum ad suum cuique excutiendum ingenium ut ad sublimiora semper contendant, praeclaris argumentis ornataque dictione, non excitat tantummodo, verum etiam urget vehementissime. Itaque, si quid in me iudicii est, dignam eam existimo quae operis typographicis publica fiat, si modo tua, quam prae ceteris suspicimus ac veneramur, eodem accesserit auctoritas. Vale.

Neap(oli), a(nte) d(iem) XV Kal(endas) Decembr(is) a(nni) 1732

Excellentiae tuae addictissimus servulus

Nicolaus Capassus

Visa supradicta relatione, imprimatur, verum in publicatione servetur regia pragmatica.

Mazzaccara reg(ens), Giovene reg(ens), Pisacane reg(ens), Ventura reg(ens), Castelli reg(ens), Peyri reg(ens), Paternò reg(ens).

Provisum per S(uam) E(xcellentiam).

Neapoli, 34 Novembris 1732

Ill(ustrissimus) dux Lauriae non interfuit.

Athanasius